№ 78 Մայիսի 2 (14) 1881 Մայիսի 2 (14) № 78

ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլ, կէս տարվանը 6 րուբլ:
Առանձին համարները 5 կոպէկով:

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.

Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի
Тифлисъ. Редакція «Мшакъ»

Խմբագրատանը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի եւ տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով:

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողին 2 կոպէկ:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Հարկաւոր է մի բարեգործական ընկերութիւն։ —ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ՝ Ներքին լուրեր—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ՝ «Մասիս» լրագրի թղթակցութիւն։ — ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ՝ — ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ՝ — ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ՝ Նամակ Թիւրքիայից՝

ՀԱՐԿԱՒՈՐ Է ՄԻ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

—

Մեր Ս. Պետերբուրգի թղթակիցը հաղորդում է մեզ որ բազմաթիւ հայ երիտասարդներ սկսեցին այժմ սովորել գեղարուեստ՝ երաժշտութիւն, նկարչութիւն, երգեցողութիւն, բեմական արհեստ, նոյնպէս հայ օրիորդները սկսեցին ուսումնասիրել բժշկութիւնը: Թղթակիցը աւելացնում է որ այդ բոլոր ուսանողները և ուսանողուհիները շատ աղքատ մարդիկ են:

Ակամայ ծնվում է այն պարզ հարցը. արդեօք մենք, կովկասեան հայերս, չե՞նք կարող կազմել Թիֆլիսում մի բարեգործական ընկերութիւն, որի նպատակը լինի ուսում տարածել, պահպանել մեր նիւթական օժանդակութեամբ մայրաքաղաքներում ուսում առնող հայ երիտասարդներին և օրիորդներին, պահել մեր հաշուով տարին գոնէ երկու, երեք, չորս հոգի ստիպէնդիատներ հայ չքաւոր երիտասարդներից կամ օրիորդներից:

Միթէ այդ տեսակ համեստ պրօգրամմայով դժուար է կազմել մի ընկերութիւն, որի կանոնադրութիւնը շատ հասարակ և պարզ կը լինէր և որ նիւթական շատ մեծ միջոցների կարօտ չէր լինի:

Բայց ոչ. մենք հայերս մի զարմանալի բնաւորութիւն ունենք: Մենք կամ ոչինչ չենք անում, կատարելապէս անտարբեր ենք մնում դէպի ամեն առաջադիմական երեւոյթները մեր ազգի մէջ,—կամ եթէ ձեռնամուխ ենք լինում մի գործին, չենք բաւականանում մի որ և է համեստ, պարզ և նպատակայարմար ընկերական կազմակերպութեամբ, այլ կամենում ենք անպատճառ հիմնել մի այնպիսի ընդարձակ, բազմադիմեալ հիմնարկութիւն, որով ամբողջ աշխարհը կարողանայինք զարմացնել, բայց որը նոյն իսկ իր չափից դուրս մեծ, բազմադիմեալ և ընդարձակ լինելու պատճառով անկարող ենք իրագործել, նախ ընդունակ մարդկանց պակասութեան պատճառով և երկրորդ ու գլխաւորապէս այն պատճառով որ մենք սովորութիւն ունենք ոչինչ չը շինելուց, կատարեալ անգործութիւնից անցնել յանկարծակի և մէկ անգամով դէպի շատ լայն և ընդարձակ գործերը, փոխանակ նախ և առաջ ձեռք տալ փոքրիկ, համեստ, նպատակայարմար և օրական, կենդանի ամենաանհրաժեշտ պահանջներից բղխող ձեռնարկութիւններին:

Հայը կամ ոչինչ չէ անում, կամ եթէ սկսում է մի գործ, չէ բաւականանում մի համեստ ձեռնարկութեամբ, այլ մի անգամից պէտք է այնպիսի մի գործին, ձեռք տայ, որ ամենքին զարմացնէ....

Եթէ հայի գլխաւոր նպատակը լինէր որ սկսած գործը աջողվի և այնուհետև փոքր առ փոքր, պահանջման համեմատ, զարգանայ և ընդարձակվի,—նա անշուշտ կը սկսէր փոքր, պարզ, սահմանափակ, համեստ և նպատակայարմար գործից: Բայց նրա նպատակը չէ գործը նոյն իսկ գործի համար. նրա նպատակն է հռչակվել, խոկյն մեծ, երեւելի մարդ դառնալ, գոնէ քանի մի օր շարունակ առաջին դերը խաղալ հասարակութեան մէջ:

Իսկ այնուհետև, եթէ մի քանի շաբաթից յետոյ, գործը քանդվի,—փոյթ չէ հայի համար, նա գոհ է որ հռչակվեցաւ. «ես անմահացրի իմ անունս, ասում է նա փքվելով իր ընկերների շրջանում, իսկ եթէ գործը չի աջողվի, դա իմ մեղաւորութիւնս չէ. մենք մարդ չունենք և հասարակութիւնը անընդունակ եղաւ շարունակել և տանել իմ հիմնած գործը:»

Ոչինչ գործ կատարված չէ այդպիսով, բայց հայը գոհ է, որ բաւական կերպով դեր է խաղացել:

Բայց եթէ գործ սկսվէր փոքր, համեստ, պարզ և անկեղծ կերպով, ճշմարիտ աշխատելու և ոչ թէ հռչակվելու ցանկութեամբ,—գործը կաջողվէր:

Հայը չէ կարող անյայտութեան մէջ համեստ...

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՆԱՄԱԿ ԹԻՒՐՔԻԱՅԻՑ

—

Կ. Պօլիս, 19 ապրիլի

Քանի որ Կ. Պօլսոյ և Կովկասի հայոց մէջ կաճեն յարաբերութիւնք, այնքան ևս կը շատնան թղթակիցներու պարտականութիւնները։ Ընթերցողք նոր հետաքրքրութիւններ, նոր պահանջներ կունենան և ինչ որ երէկ գիրենք կը գոհացնէր, այսօր դժգոհ կընէ։ Ի՞նչ կրնանք ընել, յառաջդիմութեան բնական օրէնքն է այս։—Անցեալ օր Տփխիսէն պ. Խաչան Մեղրիկ կը գրէր «Մասիս»—«Ռուսաստանի հայերը այժմ էլ լաւ չեն ճանաչում իրանց տաճկաստանցի եղբարց դրութիւնը։ Կ. Պօլսից մեր լրագիրներին թղթակցողները միանգամ ժողովրդի դրութեան մասին մի բան չը գրեցին. ուստի և մենք չենք ճանաչում ձեզ ինչպէս հարկն է. Նախ հարկաւոր է Տփխիսը և Կ. Պօլիսը միմեանց լաւ ճանաչեն, և ապա իբրև ազգի մտաւոր կենտրօններ, սկսեն միմեանց օգնել, միմեանց ցաւերը հոգալ։»—Պ. Մեղրիկ կուզէ որ Կ. Պօլսոյ ժողովրդի կացութիւնը լաւվին ձեզ ծանօթացնենք և կարծեմք Կովկասի հայոց փափագն ալ այս է։ Թերևս այս պահանջը ամենէն աւելի «Մշակ»-էն ըլլայ և պ. Մեղրիկի ակնարկութիւնները ամենէն աւելի մեզ կը պատկանին, վասն զի Կովկասի մէջ միայն «Մշակն» է որ շարունակ երեք տարի ՚ի վեր և նոյն անձէ թղթակցութիւն կը հրատարակէ, ուստի պակասութիւններն ալ մի և նոյն անձին կը վերաբերին։ Մենք ալ գիտենք թէ որչափ թերի կողմեր ունին մեր թղթակցութիւնները և երբեմն փափագ յայտնեցինք, որ «Մշակ» մի քանի թղթակիցներ ունենայ Կ. Պօլիս, որք զանազան ճիւղեր ընտրած ըլլալով, անոնց վրայ գրեն. սակայն մեր փափագը փափագ մնաց, թէպէտ Կ. Պօլիս գրիչ շարժելու կարող անձինք շատ են։ Մենք մեզ նիւթ ընտրած ենք ազգային քաղաքական գործոց շրջանակը և կը ջանանք այդ շրջանակէն որչափ հնար է դուրս չելլել։ Սակայն միւս կողմանէ լաւ հասկցած ենք թէ որչափ կարևոր է որ Կովկասի հայերը մեր վրայ ընդարձակ տեղեկութիւններ ունենան։ Կ. Պօլիս Հայաստանի մէկ մանրանկարն է. Հայաստանի ամեն գաւառէ և ամեն տոհմէ անձինք լեցուած են ի Կ. Պօլիս, շատ և շատ օգտակար է տեսնել յաճախ զանոնք. ամենուն գաւառին և ժողովրդի կացութեան վրայ պէտք եղած տեղեկութիւնները առնել և հաղորդել, զի առանց այսպիսի տեղեկութեանց ինչպէս կրնանք գործել։ —Արդ մեր համոզումն է, որ այս զանազան ճիւղերն ալ, ինչպէս ըսինք, իրենց առանձին թղթակիցները ունենան, և մի և նոյն անձը չըլլայ քաղաքական խնդրոց, ուսումնական խնդրոց, տնտեսագիտական խնդրոց, բարոյական խնդրոց վրայ գրողն. բայց երբ տեսնենք որ դժբաղդաբար մեր փափագն անգործադրելի պիտի մնայ, այն ատեն պիտի ստիպուինք այդ աշխատութիւններն ալ մեր վրայ առնուլ. բայց այս ալ շուտով չը կրնար ըլլալ, վասն զի պէտք է որ մեր ժամանակի տէրն ըլլանք, որպէս զի տեսնելու, խորհելու և գրելու միջոց ըլլայ. ուստի երբ մեզ յաջողի մեր ժամանակին տէրն ըլլալ, որու հետամուտ ենք, այն ատեն կընդարձակենք մեր աշխատութեանց շրջանակը։

Իսկ կը սպասենք մեր թերթերու մէջ ալ տեսնել Տփխիսէն թղթակցութիւններ։ Արդօսի աչքերն երկիւղ ազդեցին Մասիսի «Ռուսաստանցիին» և այժմ պ. Խաչան Մեղրիկ յուսանք թէ անոր պակասը լրացնէ։

Պ. (?) Օ. Ծ. երբեմն երբեմն երկնից վրայէն ի Տփխիս շրջագայութիւն մը ընել կուտայ մեզ. անձերն ու իրերն մեզ ծանօթացնելու կը մօտեցնէ, և կէս ճամբան կը թողու—իրմէն ամբողջ մի քանի նմանի ախորժելի պիտի ըլլայ։—Անցեալներն ալ ուրիշ պարոն մը Երևանէն «Մասիս»ի մէջ կը տեսնուի և պօլսեցւոց պաշտած առասատանցի մի քանի կուռքերն փշրել կուզէ, եթէ չը փշրեց, գէթ զանոնք հաշմանդամ ըրաւ։ Վ. Աշխատաւոր և Քուրմ պառերն բերնէ բերան պտըտեցան։ Բարձրագոյն վարժարանը՝ զոր մի քանի տարի առաջ Վ. Սափորի ափանց վրայ պիտի տեսնէինք, ըսէ թէ Հայաստանի մէկ անկիւնը իբր պարզ վարժարան մը հաստատուէր և հայ ազգին ա ն մ ա հ բ ա ր ե ր ա ր գ ո ւ ի ն սատանալ վարկը քիչ շատ չակէր։

Երբ այս նամակս հասնի, անշուշտ մեր յարգելի բարեկամ պ. Գր. Նիկողոսեանի երէկ գրած նամակը «Մշակի» մէջ տպուած կըլլայ. մեր բարեկամը ցնցողական լուրերու մասին ակնարկութիւններ կընէ։ Ի՞նչ ընենք, եթէ լուրերը ցնցողական են, կամ քնարեր. անշուշտ մեղաւորը զայն հաղորդողը չէ, իսկ եթէ լուր չէք ուզեր որ հաղորդենք, այդ ուրիշ խնդիր։ Տփխիսը տեսնող բարեկամներս ինձ իրաւ կուտային, որ զգոյշ կենամ երկար խորհրդածութիւններէ. այժմ ալ այլք կըսեն թէ լուրեր տալէ զգոյշ կենանք։ Պ. Նիկողոսեան լաւ գիտէ որ ազգային քաղաքական խնդրոց վրայ գրելն ինձ ճիւղ ընտրած եմ։ Երբ Սան-Ստեֆանոյի և Բերլինի դաշնագիրներն ստորագրուեցան, հայկական հարցը, և մօտէն ու հեռուէն զայն վերաբերող պարագաներն, այնքան կարևորութիւն ստացան և ազգին ուշադրութիւնը գրաւեցին և միշտ գրաւած են, որ այն միջոցին եկէք տնտեսագիտական և դաստիարակութեան խնդրոց մասին Կ. Պօլսէն «Մշակի» նամակ իրկելն միջնադարեան սքօլաստիքական փիլիսոփայի մը գաղափարը պիտի տար գրողին վրայ։ Ներսէս պատրիարքի ձեռնարկութեանց մասին տեղեկութիւն չը հաղորդելն օգտակար չէնք տեսնէր. եթէ պատրիարքի քաղաքականութիւնը լաւ է, պէտք է որ ազգային կարծիքը իրեն նեցուկ ըլլայ. ազգային կարծիքը Ազգ. ժողովոյ և մամլոյ միջոցաւ կրնայ յայտնուիլ, եթէ ասոնք լռեն, ով պիտի խօսի։ Օր մը միթէ չը լսեցինք որ Լէյարդ կը յայտարարէր թէ պատրիարքը իրեն կարծիքն էր որ կը յայտնէր և ոչ թէ ազգին, և այս կասկածը միթէ իրաւացի պիտի չը լինէր թէ մամուլը լռէր։ Քանի որ Հայաստանի ինքնավարութեան կամ բարեկարգութեան խնդիրն օրուան հարցն է հայոց համար, ամեն տեսակէտներով այդ խնդրոյն վրա խօսելն և տեղեկութիւն հաղորդելն օգտակար է։ «Արևելեան Մամլոյ» պ. Շահնուրը, որ իրականութիւնը երեւակայութեամբ համեմելու սովոր է, ընտրութիւնը զինքը այսպէս օժտեր է, կը գրէ թէ կը գտնուին թղթակիցներ որք ազգային դիւանագիտական գաղտնիքներ ի վեր կը հանեն։—Մենք դեռ հրապարակի վրա ազգային դիւանագիտական գաղտնիք մը յայտնուած չը տեսանք. ինչ որ գրուած է, կրնայ ըլլալ որ շատերուն չը գիտցածը ըլլայ, բայց Բ. Դրան շուրջը դեգերողները գիտեն որ ամեն ինչ կառավարութեան ծանօթ է, ինչ որ կըլլայ անմիջապէս նա կիմանայ. արդ երբ կառավարութիւնը գիտէ, ժողովուրդէն ինչու գաղտնի մնայ. եթէ գաղտնի մընալը փափագող մը կայ այդ ալ Թիւրք իշխանութիւնն է։ Իսկ թէ տաճկաց միտքը բան կը ձգեն թղթակիցները, այս նոր է. չարութեան մասին, ազգ մը փճացնելու նպատակաւ Թիւրքերը մեզ աղէկ դասախօսութիւններ կրնան ընել. Թրքաց յառակագիծներու համար, գէթ ինչ որ «Մշակի» մէջ հրատարակուած է ուղղակի կամ անուղղակի կերպով կառավարական շրջանակներէ լսուած է։ Ցիթէ ոճիր է մեր թշնամեաց խորհուրդները ջանալ որչափ հնար է ազգին յայտնել։ Այս ոճով թղթակցութիւն ընողները Կ. Պօլիս վարդէ անկողիններու մէջ չեն պառկիր, բայց քիչ շատ պարտականութիւն մը կատարելու համոզումը վտանգի կարևորութիւն ընծայել չը տար իրենց։

«Մշակի» Կ. Պօլսէն թղթակցութեանց մասին

թեամբ, տոկունութեամբ, տարիներով, ամբողջ կեանքն աշխատելու. Նա կամ ոչինչ չը պիտի անէ, կատարելապէս անգործ մնայ, կամ մի. անգամից հրապարակ դուրս գայ և բարձրաձայն կանչէ. «տեսէ՛ք, ես ինչ մեծ մարդ եմ:»

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Ջիբրայելից մեզ գրում են. «Արաքս գետի ափերում, Օրթան անուանեալ դաշտերում յայտնվեցաւ որ անցեալ աշնան մորեխը բաւական ձու էր դրել. Այս ձմեռվայ ընթացքում կառավարութեան հրամանով Արաքս գետի ափերում բնակվող հայերից և թուրքերից իւրաքանչիւր տունը պարտաւորված բերում էր մորեխի սերմից մի մի պուդ և պուդից 15 կոպ. էր ստանում. Այդպիսով մորեխի սերմի բաւական մեծ քանակութիւն յանձնվեցաւ կառավարութեանը, որ փոսեր էր փորել տալիս և այրում էր մորեխի ձուերը. Այժմ, երբ գարունը բացվեց, կրկին յայտնվեցաւ դեռ չը թեւաւորված մորեխը նոյն Օրթան դաշտերում. Դարձեալ կառավարութեան հրամանով հայ և թուրք բնակիչները գնում են այժմ Օրթան դաշտերը և կոտորում են հացի թշնամի միջատներին. Բնակիչների այդ եռանդը գովելի է, բայց ափսոսալին այն է, որ ինչպէս ասում են, մորեխի անսպառ աղբիւրը Պարսկաստանն է, որտեղից նա անդադար գալիս է. ինչքան էլ մենք կոտորէինք նրան մեր դաշտերում, իսկ Պարսկաստանում մորեխը չեն կոտորում. Երբ մի քանի ժամանակից յետոյ վնասակար միջատը կը թեւաւորվի, նա կանցնի Արաքսի վրայով և կրկին իր աւերիչ արշաւանքը կը գործի մեր դաշտերի վրա.» Այդ դիպուածում մարդս ակամայ յիշում է այն անհերքելի ճշմարտութիւնը, որ երբ մի ազգ, մի ժողովուրդ հասնում է ինքնաճանաչութեանը, իսկ այդ ժողովրդի հարևան ազգը մնում է դեռ իր առաջվայ անտարբերութեան ու տգիտութեան մէջ, առաջինի արած բոլոր ջանքերը շատ անգամ կատարելապէս ապարդիւն են լինում յետադէմ հարևանի անշարժութեան և անտարբերութեան շնորհիւ.

—

Ստացանք Կ. Պոլսից, պ. Գէորգ Թոփալեանցից 10 րուբլ յօգուտ այն գումարի, որ կազմվում է «Մշակի» խմբագրութեան մէջ պ. Նազուբեանի առաջարկութեամբ մի մշտական թղթակից արտասահմանում պահելու համար.

—

Գէորգ վարդապետ Սուրէնեանց խնդրում է մեզ յայտնել, որ նա ձեռնամուխ է եղել թարգմանել հետևեալ հեղինակութիւնները. 1) Յարութենական կեանք, հրապարակական դասախօսութիւն Էրնէստ Նավիլի 2) Յիսուս Քրիստոսի կեանքի և գործերի նկարագիրը, անգլիացի անյայտ հեղինակի (Ecce homo). Գլադստոնի կրիտիկական յօդուածով.

—

Մեզ խնդրում են յայտնել հետևեալը. «Ձեր լրագիրը ծանօթացրեց մեզ սոլիտէր ասած հիւանդութիւնը բժշկող պ. Մարտիրոս Հախնազարեանցի հետ, նոյնպէս և աչքացաւ բժշկող մի պարսիկի հետ, այժմ պէտք է այդ երկու պարոններին աւելացնել Գրիգոր Յակոբեանցին, որ իր մի գտած դեղով առողջացնում է ամենակարճ ժամանակում տ ա ռ ա մ ս ա ց ո ւ ը, որի չարչարանքը շատերը փորձած են. Պարոնը հաւլաբարցի է և բնակվում է Հաւլաբարի Պօկրօվսկոյա զինուորանոցի մօտ».

—

Իր № 73-ի առաջնորդող յօդուածի մէջ «Մեղու Հայաստանի» լրագիրը հետևեալ քարոզ է կարդում ուրիշների գլխին. «ինչ հարկք ու շահ կայ մարդոյ մ ա ն ո ւ ա ո ր կ ե ա ն ք ը հանդէս բերել, մինչդեռ հասարակական գործունէութիւնն է միայն նոցա քննիչը, դատապարտողն ու վարձատրողը. Մասնաւոր հաշիւները կարելի է տեսնել ուրիշ տեղ և ոչ մամուլը շինել կրքի ասպարէզ և այս սրբութիւնն էլ պղծել անսուրբ ձեռքերով.» Այդ իրաւացի խօսքերով «Մեղու Հայաստանի» լրագիրը ինքն անխնայ դատապարտում է իր սեփական ամբողջ անցեալը.

—

Մեզ գրում են Ս. Պետերբուրգից. «Մինչև այժմ հայ երիտասարդութիւնը լցնում էր միայն համալսարանները և տեխնիկական բարձրագոյն դպրոցները, բայց մի քանի ժամանակից հայ երիտասարդներն ու օրիորդները սկսել են ուսումնասիրել և գեղարուեստները. Ս. Պետերբուրգում կան այժմ մի քանի տաղանդաւոր հայ երիտասարդներ, որոնք սովորում են նկարչութիւնը, նոյնպէս երաժշտական կօնսէրվատօրիայի մէջ կան մեր հայրենակիցներից մի քանի օրիորդներ և երիտասարդներ, որոնք յայտնում են իրանց առանձին ընդունակութիւնը երգեցողութեան և երաժշտութեան մէջ. Մի կրիմցի հայ աշակերտուհի, որ երգեցողութիւն է սովորում, վարժապետների վկայութեամբ դառնալու է անպատճառ նշանաւոր երգիչ, մի այլ կրիմցի հայ օրիորդ յայտնում է իր տաղանդը սովորելով կօնսէրվատօրիայի դրամատիկական բաժնում. կան մի քանի, մեծ մասամբ կրիմցի և բեսարաբիացի հայ օրիորդներ բժշկական կուրսերում. Ցաւալին այն է որ այդ բոլոր պարոններն ու օրիորդները շատ աղքատ անձինք են.»

—

Ս. Պետերբուրգից մեզ գրում են հետևեալը. «Մարտի 1-ի սարսափելի եղեռնագործութեան պատճառով եղան թէ Մոսկվայի և թէ Ս. Պետերբուրգի հայոց եկեղեցիներում հոգեհանգիստներ, կատարվեցան նոյնպէս և նոր Թագաւորի համար մաղթանքներ, բայց կենդանի խօսք, քարոզ մենք չը լսեցինք մեր հայ հոգևորականներից. Նոյնպէս և ամբողջ մեծ պասի ժամանակ չը լսեցինք եկեղեցու բեմից ոչ մի քարոզ. Պատճառը յայտնի է. մենք ունենք ճոխապաճոյճ և նշաններով զարդարված քահանաներ, բայց չունենք ք ա ր ո զ ի չ ն ե ր, չունենք հոգևոր հովիւներ, որոնք կարողանային կենդանի խօսքով բարոյապէս ազդել ծուխի վրա, մխիթարել քարոզով հանգիստականների սիրտը. Մենք չունենք ոչ կրօնական և ոչ քաղաքական ոգով կրթված քահանաներ. Լոկ եկեղեցական ծէսեր կատարելը դեռ քահանայութիւն չէ, այդ խօսքի բուն իմաստով և մտքով.»

—

«Голосъ» լրագրում կարդում ենք որ մի ռուսահպատակ հայ, դօկտոր բժշկութեան Քալանթարեան մեծ գիւտեր է անում Անգլիայում. Նա գտել է մի նոր միջոց արուեստական սառոյց պատրաստելու, որ դիմանում է արևգակի ճառագայթներին. Անցեալ տարի բժշկապետ Քալանթարեան պատրաստեց այդ տեսակ սառոյց անգլիական թագաժառանգ, Ուէլսի իշխանի կլուբի համար Լօնդօնում և այնուհետև նա հռչակվեցաւ իր գիւտով. Բացի այդ գիւտից բըժշկապետ Քալանթարեան միջոց գտաւ պահպանել ջրանցքների խողովակները սառչելուց, իսկ անցեալ տարի կատարելագործեց գազի լապտերները, այնպէս որ նրա գիւտի շնորհիւ գազի բոցը 30% աւելի լոյս է տալիս, լապտերի մէջ գազի նոյն քանակութիւնը գործածելով. Քալանթարեան երևանցի է և այդ քաղաքում իր սկզբնական ուսումը ստանալուց յետոյ վաթսունըրորդ թւականներում գնաց Անգլիա, որտեղ սկսեց ուսումնասիրել բժշկականութիւնը. Այնտեղ նա աւարտեց իր ուսումը բժշկութեան և խիրուրգիայի դօկտորի աստիճանը ստանալով. Ռուս լրագրի տեղեկութիւններին մենք մեր կողմից կարող ենք աւելացնել որ դօկտոր Քալանթարեան ագուլեցի է.

—

ՋԱՔԱԹԱԼԻՑ մեզ գրում են. «Ապրիլի 16-ին Բալաքան գիւղում, խնջոյքի ժամանակ դաշոյնով սպանեցին Ջաքաթալի վիճակի կառավարիչ Սերաֆիմովիչին և երկրաչափ Սագալցովին. Սերաֆիմովիչի սպանողը կալանաւորված է.»

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

„ՄԱՍԻՍ" ԼՐԱԳՐԻ ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

—

„Մասիս" լրագրին գրում են Երևանից հետևեալը.

Էջմիածնի մէջ յայտնված զինուորական քաջագործութիւնները, Մանկունի եպիսկոպոսի ժանդարմական ընդունակութիւնը և նորա ցոյց տուած փայտակոծ հիւրընկալութիւնը Հայաստանից եկած մի ծերունի եպիսկոպոսին, հետաքրքիր են գուցէ ոչ պակաս Տաճկահայերի համար քան թէ մեզ Ռուսահայերիս. Առաջին հարցը, որ իւրաքանչիւր հայ առաջարկում է իրան այս տեղ, այն է թէ՝ ի՞նչ գաղտնիք է, որ Մանկունի եպիսկոպոսը բանեցնում է իր շրջանում նոյն իրաւունքը, որը գործ է ածում ամենէն բռնաւոր պաշտօնատարը... Այս գաղտնիքը մասամբ պարզեց մի քանի ամիս առաջ Թիֆլիսի հայ մամուլը, մասամբ էլ ինքը հայ հասարակութիւնը իմացաւ նորան զանազան մասնաւոր աղբիւրներից. Բայց որովհետև այս մասին դեռ մինչև հիմայ ձեր լրագրութեան մէջ անյայտութիւն է տիրել, վասն որոյ հարկաւոր եմ համարում լուսաբանել ձեր ընթերցողների առաջ այն ամենը, որի վրա այսչափ գայրոյթով է խօսվում այժմ Ռուսահայերի մէջ. Բանը նորանումն է, որ Ս. Լուսաւորչի տաճարի պատերի մէջ կատարվող այսչափ վրդովեցուցիչ արարքները, ազգը անուանարկող այդ բոլոր արարքները կատարվում են ոչ այնքան Կաթողիկոսի և նաև Մանկունու ձեռքից, այլ Պետերբուրգից եկող հրահանգների շնորհիւ. Գուցէ ձեզ համար շատ զարմանալի երևայ մի այսպիսի նորութիւն, բայց լսեցէք մինչև վերջը և այն ժամանակ ամեն ինչ պարզ կը լինի ձեզ համար. Յայտնի է, որ քանի տարիէ ի վեր ապրում են Պետերբուրգում երկու անբաժան բարեկամներ, որոնց մեր Ռուսահայ մամուլը մկրտել է „քուրմ" և

քիչ մը երկար գրեցինք այսօր. անշուշտ մեզ ներելի էր գէթ միանգամ ուղղակի տեսակցութիւն մը ընել ընթերցողաց հետ և խնդիրը պարզել.— Մինչև այժմ հետևած ուղղութեամբ պիտի շարունակենք թղթակցութիւնները, ջանալով որչափ հնար է ուրիշ նիւթերու վրայ ալ տեղեկութիւններ տալ, սպասելով որ մեր ժամանակին տէրն ըլլամք որպէս զի Կովկասի հայերն գոհացնելու թերևս կարող ըլլամք.—Սակայն եթէ պ. Խաչան Մեղրիկ, պ. Նիկողոսեան և Կովկասի կարծեաց թարգման հանդիսացող այլ պարոնայք անմիջապէս ուրիշ ուղղութեամբ թըղթակցութեանց կը ցանկան «Մշակի» համար, դժուար չէ Կ. Պոլսոյ գրագէտներէն, որոց դասին պատկանելու պատիւը չենք ունեցած, ինչպէս մեր գրութիւններէն կերևի, գտնել շատեր որ իրենց փափագը լաւ կերպով գոհացնեն, և մեք մեր երեք տարիներու Կովկասեան եղբարց հետ ըրած բարեկամութիւններս բաւական համարելով, այն ատեն կըսենք մ ե ր մ ն ա ք բ ա ր ո վ ը.

Անցեալ նամակով գրեցինք թէ Թրօթթըր հազարապետի և պ. Գ. Նիկողոսեանի տեսակցութեան վրայ պիտի խօսինք. երկու անգամ է այս մասին գրածս ձախորդ պարագայիւ ետ մնացին.—

Վերջին պատերազմի ժամանակ պ. Թրօթթըր և պ. Գր. Նիկողոսեան զիրար ճանչցած են ի Հայաստան, երկուքն ալ անդ պանդուխտ, եթէ երբէք հայ մը Հայաստանի մէջ պանդուխտ կըրնայ սեպուիլ. երկար ատեն վերջը զիրար Կ. Պոլիս կը գտնեն անյուսալի կերպով և բնական է որ բարեկամութիւնը աւելի քաղցրանայ. Պ. Նիկողոսեան ինքն է որ նախ այցելութիւնը կուտայ և տեսակցութիւնը $2\frac{1}{2}$ ժամ կը տևէ.—

Թ ր օ թ թ ը ր.— Ա՛, հազար՝ բարեաւ. վաղեմի բարեկամ, ո՞ր տեղէն ո՞ր տեղ.

Ն ի կ ո ղ.— Պետերբուրգէն կուգամ. իսկ դուք ի հարկէ Անգլիայէն կը վերադառնաք և կրկին կուղևորուիք ձեր տեղը Արմէն... բայց ո՛չ, ներողութիւն՝ Քիւրդիստան....

Թ ր օ թ թ ը ր.— (կը ժպտի և կըսէ). ո՛, դուք ինձ ծանր ակնարկութիւններ կընէք. հաւատացէք ինձ որ en gentilhomme, ես գիս միշտ հայ ժողովրդի շահերուն ծառայած եմ համարած, այլ ոչ քիւրդերուն.

Ն ի կ ո ղ. Կատակ կընեմ, մանաւանդ որ իմ ակնարկութիւնը կը վերաբերի ոչ այն պ. Թրօթթըրին, որ պաշտամբ Անգլիայի ընդհանուր հիւպատոսն է Հայաստանի մէջ, այլ այն պ. Թրօթթըրին որ ստորագրուած էր Բիկոնսֆիլդի պաշտօնէութեան.

(Մտերմական դիրք կը բանէ և կը շարունակէ խօսակցութիւնը.)

Թ ր օ թ թ ը ր.—Ի՞նչ նորութիւն ի Պետերբուրգ.

Ն ի կ ո ղ.— Բաւական ատեն է արդէն Պետերբուրգ թողուլս, իսկ այժմեան նորութիւնները մի և նոյն լրագիրներէն կիմանանք.—

Թ ր օ թ թ ը ր.— (ժպտելով)— Իսկ ռուսահայերէն ինչ նորութիւն.—

Ն ի կ ո ղ.— Ռուսահայերը իրենց յոյսը դնելով իրենց այնչափ համակրող Ռուսիոյ տէրութեան և նմանապէս պաշտամբ Անգլիայի վրայ, շատ սիրով իմացան ձեր Անգլիա երթալը. որով աւելի կունենայք թարգման ու խնամատար հանդիսանալ նոցա հայրենակիցներուն Թիւրքիա ունեցած վիճակին.—

Թ ր օ թ թ ը ր (ծանր հառաչելով)—ա՜հ, սիրելիդ իմ պարոն, ինչ ընենք մենք, որ այս տխմար մարդիկ (թիւրքերը) չեն ուզեր հասկանալ իրենց սեփական շահերը, այլ փոխանակ մաքերը խաղացնելու, աւելի ևս կը վրդովին զրգռելով իսլամական կրօնամոլութիւնը ձեր հայրենակիցներու դէմ ի Հայաստան.

Ն ի կ ո ղ.— Կարծեմ որ Թիւրքիայի վերջը շատ հեռու չէ.

Թ ր օ թ թ ը ր.— Եթէ ոչ վերջը, գոնէ հեռու չէ վերջի սկիզբը....

Ն ի կ ո ղ.— Ի հարկէ դոցա հասկացողութեան վրա յոյս կապելով չէ կարելի թողուլ ամեն ինչ, որչափ ալ խորագէտ անուն հանած ըլլան թիւրքերը քաղաքականութեան մէջ. այդ է պատճառը որ հայերը իրենց յոյսը դրած են միայն Ռուսիայի և Անգլիայի վրա.—

Թ ր օ թ թ ը ր.—Այո. Ռուսիան ձեզ շատ համակիր քաղաքականութիւն ունի այժմ, այդպէս չէ (փորձելով).

Ն ի կ ո ղ.— Այո, ինչպէս և միշտ, բայց կարծեմ որ Անգլիան ալ շատ գոհ պիտի ըլլայ, որ Հայաստանի վերաբերմամբ իր բարի ձգտումներու մէջ նա իրեն աջակից ունի Ռուսիան.

Թ ր օ թ թ ը ր.— (ժպտելով) Բայց ինձ հետ դիպլօմատութիւն կընէք, բարեկամ, մինչդեռ իմ հարցմունքներս բոլորովին առանց ariere pensée-ի են.

Ն ի կ ո ղ.— Բնաւ, ես ձեր հետ նոյն անկեղծութեամբ կը խօսիմ, որ միայն կը վայելէ երկու զինուորականներու.—

Թ ր օ թ թ ը ր (խօսքի ձևը փոխելով) Ո՞ւր է ձեր բարեկամ Կամսարականը, դեռ Վան է. Օբեր-Միլլէրի փոխուիլը նշան չէ՞ արդեօք որ Ռուսիան յիրաւի սկսեր է մեծ կարևորութիւն տալ Հայոց խնդրոյն.—

Ն ի կ ո ղ.— Հարկաւ, բայց նա միշտ և տուած է հայերուն նոյն համարումը, երբ ինքը եղաւ պատճառ 61-րդ յօդուածի.

Թ ր օ թ թ ը ր.—Հաւատացէք ինձ, ինչպէս օֆիցերին, որ ես միշտ աշխատած եմ համոզել իմ տէրութիւնը, որչափ կարելի է շուտով իրագործել 61-րդ յօդուածը.

Ն ի կ ո ղ.— Այո, այդ յայտնի է Կ. Պոլսի թղթակցութիւններէն «Մշակ» լրագրի մէջ, ուր ըսուած էր թէ դուք Անգլիա ըսեր էք «ուղարկեցէք գիս Չինաստան, Ամերիկա, բայց ոչ Հայաստան, ուր երթալս կամաչեմ, այնքան ապարդիւն խոստումներ տալով հայերուն».

Թ ր օ թ թ ը ր. a propos. ինչ ուղղութիւն ունի «Մշակ» լրագիրը. նա կարծեմ Անգլիայի կառադի թշնամին է.

Ն ի կ ո ղ. Այո, բայց Բիկօնսֆիլդի Անգլիային, այլ ոչ պ. Գլադստոնի.

Թ ր օ թ թ ը ր. Իրա՛ւ.

Ն ի կ ո ղ.—Կարող էք հաւատալ նորա աշխատակցին, որ ձեզ հետ կը խօսի.

Թ ր օ թ թ ը ր.—(տեղէն ցատկելով) Իրա՛ւ, ուրեմն պէտք է ձեզմէ վախնալ (կատակով քիչ հեռու քաշուելով, իսկ յետոյ խօսակցին ձեռքը սեղմելով), բայց խնդրեմ ըսէք մեծ է «Մշակի» բանակը.

Ն ի կ ո ղ.—Գրեթէ ամբողջ հայ երիտասարդութիւնը.

Թ ր օ թ թ ը ր.— Օ՛հօ. Ըսէք խնդրեմ, պ. Նիկողոսեան, ինչ կարծիք ունիք դուք տաճկահայոց պահանջներու վերաբերմամբ. մի՞թէ հարկաւոր է Հայաստանի մէջ ուշադրութիւն դարձնել լոկ հայերու վիճակին վրայ, այլ ոչ և թիւրքերու և ուրիշ խաղաղ միւսիւլմաններու վրայ ես, կամ մի՞թէ միանգամայն հարկաւոր է հայերու անսահման տիրապետութեան տակ դնել թիւրքերն ու քիւրդերն, արհամարհելով այս բոլորի իրաւունքները.

Ն ի կ ո ղ.—Տարակոյս չը կայ, որ միանգամայն հաւասար քաղաքական և հասարակային իրաւունքներ հարկաւոր է տալ բոլոր տարրերուն ալ, և կարծեմ որ հայերու ուզածն ալ միայն այդ է, մանաւանդ երբ նոքա այնչափ վստահ են իրենց մտաւոր ու բարոյական յատկութեանց ու առաւելութեանց վրայ, որ շատ լաւ գիտեն թէ հաւասար քաղաքական իրաւունքներ վայելելը կը նշանակէ բոլոր ապագան իրենց ձեռքը ունենալ.

Թ ր օ թ թ ը ր.—Այո, բոլորովին ճիշտ է, ես ինքս միշտ նոյնն եմ քարոզած Անգլիայի, ցոյց տալով մանաւանդ Լօրիս-Մելիքօֆներու, Լազարեւներու և Տէր-Ղուկասօֆներու վրայ, որոնք չեն կարող նկատուիլ իբր բացառութիւնք, այլ նոքա ար-

„փաշխատու“ անուններով: Թէ ի՞նչ տեսակ մարդիկ են Էջմիածնի այդ երկու դիկտատորները և ի՞նչ ասխեթով են նոքա դիկտատորութիւն անում, թոյլ տուէք, որ ձեզ պատմեմ։

Այդանից «քուրմ» ասածը մի մարդ է, որի ծառայութիւնները Ռուսաստանին այնչափ են եղել, որ նորա անձնական երբերից զոհ է գնացել ազգի հանրածանօթ Նալբանդեանցը և նոյնպէս ո՛չ սակաւ տանջուել են բարոյապէս երկու անուանի Հայ գրագէտներ՝ Նազարեանց և Միանսարեանց: Ցայտնի լինելով համայն Հայ հասարակութեան իր կործանիչ արհեստով „քուրմը“ սակայն այնչափ սպառնալի է եղել իւրաքանչիւր Ռուսահայի համար, որ ոչ ոք չէ համարձակել բացարձակապէս բողոքել նորա դէմ, մանաւանդ երբ նորա երկիւղից ազատ չէ եղել նոյն իսկ Ռուսահայ աւելի ազատամիտ օրագրութեան ներկայացուցիչը։ Եւ նոքա ամէնքն էլ իրաւունք են ունեցել երկիւղ կրելու։

Բոլորովին այլ տիպ է Քուրմի աջակից Հայ փաշխատու Կրեսոսը: Քանի տարի առաջ նա եկել է Պետերբուրգ և արգելուած թղթախաղի մէջ հարիւր հազար րուբլ մի գիշերուայ ընթացքում խարդախութեամբ տանելով, միանգամից հարստանում է ու սկսում է վաճառականութեամբ պարապել։ Եւ այդ վաճառաշահութիւնը մինչև հիմայ կատարւում է հետևեալ կերպով.—մի կողմից նա շարունակում է թղթախաղի մէջ քրէական միջոցներով հարստանալ, միւս կողմից նա պահում է Պետերբուրգում մի գրաւատունեակ (lombard), ուր տեղ մեծամեծ գրաւներով սակ են վերցնում փոքր վաճառականներ, Ռուսահայ ծառայողներ, նոյնպէս և Հայ ուսանողք: Ռուսաստանի լոմբարդների կանոնը այնպէս է, որ եթէ նշանակած ժամին և օրին գրաւ դնողը չը վճարէ իր պարտքը, այն ժամանակ որչափ էլ մեծ և թանկագին գրաւ լինի նորա թողածը, դարձեալ նա չէ կարող յետ առնել իր ստացուածը, վասն որոյ իւրաքանչիւր օր ամեն մէկ լոմբարդում կարելի է տեսնել հետևեալ սրտաշարժ տեսարանները. ուսանողի մէկը մի քանի ժամ գրաւի ժամանակը անցուցած լինելով, ի զուր աղաչում է կրկնապատիկը առնել դէթ իր մօր կամ քրոջ ոսկէ յիշատակը յետ դարձնելու համար. միւս անկիւնում մի բազմազաւակ ընտանեաց տէր այր կին լաց է լինում իրան ցրտից պաշտպանող միակ մուշտակից ոչինչ գնով զրկուելու համար, և այլ այսպիսի դժոխային տեսարաններ: Այսպիսի ամարդի ճանապարհով հարստութիւն դիզելու ամօթը ազգի առաջ ծածկելու համար, մեր Հայ Կրեսոսը մի լաւ միջոց է գտել. ձայն տարածել ազգի մէջ թէ նա իր բոլոր ունեցածով պիտի բաց անէ Հայաստանի մէջ մի համալսարան (?) և նոյնպէս հազար ու մէկ ազգօգուտ շէնքեր: Ռուսահայերը որչափ էլ զգուած լինէին իրանց ազգակցի սուտ կանոններով, դարձեալ այնչափ սիրում էին Հայաստանի բարգաւաճութիւնը, որ ներում էին վաշխառուի յանցանքը նորա բարի ու վսեմ դիտաւորութեան համար: Բայց, աւա՜ղ, շատ չի անցաւ և այդ ազգային դիտաւորութեան մէջ ևս բացվեց նորա խարդախութիւնը. երբ անցեալ տարի յայտնվեց Հայաստանի մէջ սոսկալի սով, բոլոր ազգը անկեց իր աչքերը Հայ Կրեսոսի վրա, ամենայն իրաւամբ ենթադրելով թէ տեսնելով հայրենիքը անդունդի ափում, Կրեսոսը Հայաստանի լուսաւորութեան համար նշանակած (գոնէ իրան ասելով) գումարի գոնէ մի փոքրագոյն մասը կը նուիրէ սովելոց օգնութեան: Այո, յանկարծ ձայն տարածվեց, թէ ահա այս ինչ պարոնը այնչափ հազար րուբլ նուիրեց: Թէպէտ նորա համար այդ մի ոչինչ գումար էր, բայց դարձեալ շատ բան էր եթէ ճշմարտանար, բայց դժբաղդաբար գլխամաբ ձայն գցած գումարի միայն տասներորդ մասը տրվեցաւ սովելոց, հրատարակելով գրեթէ բոլոր Հայ և Ռուս մամուլի մէջ, որպէս մեծ պարծանք: Եհ, ի՞նչ առած, զօռով խօ չէ՞ր կարելի բան առնել. բայց այս տեղ ևս ի՞նչ սոսկալի գեղծում յայտնվեց. մի քանի ամսից յետ երևաց, որ Հայ Կրեսոսի տուած փոքր գումարն ևս ոչ թէ իրան նուիրածն է, այլ Բեսարաբիայ խորթացած Հայերի մէջ հաւաքած մի գումար է, որը չիմանալով ինչպէս հասցնել իր տեղը, բարեսէր Հայերը ուղարկել են այդ գումարը Պետերբուրգի Կրեսոսին, որ նա հասցնէ ուր հարկն է: Թիֆլիսի Մշակ լրագիրը իմանալով այդ անօրինակ գեղծումը, սարսափելի աղմուկ բարձրացրեց ամեն տեսակ յանդիմանքներ թափելով խարբայ և կեղծ հայրենասէրի երեսին, բայց ոչ մի տեղից մի հերքում չը ստացաւ: Այս փոքրիկ նախնական ծանօթութիւններից յետ՝ վերյիշեալ երկու անձինքների մասին, ասեմ այժմ նոցա Էջմիածնում անող դիկտատորութեան հանգամանքները:

Կարծեմ 1867 թուին էր որ Էջմիածնի այժմեան Կաթուղիկոսը եկաւ Պետերբուրգ հանգուցեալ կայսեր այցելութեան: Վերյիշեալ երկու պարոնները օգուտ քաղելով Կաթուղիկոսի պարզամտութիւնից, շրջապատում են նորան և համոզում են, որ Էջմիածնի աթոռի գանձարանում զուր տեղ առանց շահեցողութեան փողերը չը պահելու համար, յանձնէ կաթողիկոսը այդ փողերը հարուստ Հայ Կրեսոսին, որը շահեցնելով իրան տուած մեծ գումարը, կարող է հասցնել նորան ամենամեծ թուանշանին: Խաբերայութիւնը այստեղ ևս յաջողւում է ամենափառաւոր կերպով ու աթոռի բոլոր ունեցածը ընկնելով Կրեսոսի լոմբարդը, թողնում է Կաթուղիկոսին ամենաօրինաւոր գերութեան մէջ երկու խարդախ Հայ պարոնների ձեռքին: Եւ ի՞նչ ելք կայ այդ գերութիւնից ազատվելու համար եթէ Էջմիածինը կամենայ հրապարակ հանել այդ բանը, այն ժամանակ ազգը չարաչար կը դատապարտէ նորան. եթէ ծածկէ, ազգը շարունակում է ամենայն յամառութեամբ հաշիւ պահանջել. մնում է միայն մի ելք՝ ազգի վերաբերմամբ միշտ լռել, իսկ վերյիշեալ երկու պարոնների հետ մի կերպ կառավարվել, իր փողը գոնէ գլխովին չը կորցնելու համար։ Իսկ այսպիսի դրութիւնից այն է առաջ եկել, որ Էջմիածնի բոլոր կառավարչութիւնը առով ու գլխով ընկել է քուրմի և վաշխառուի ձեռքը, որոնք ատուելով համայն Ռուսահայերից, սակայն շարունակում են կառավարել Էջմիածինը, նոյն ժամանակ զանազան խաբերայական խոստումներով Ներսէս պատրիարքին և Տաճկահայերին, կարողանում են բանեցնել իրանց ազդեցութիւնը և ձեր վրա: Ահա՛ այսպիսի դրութեան մէջ է Էջմիածնի կառավարութիւնը, որի վրա ամեն կողմից յարձակվում են, բայց օր քան զօր ամեն բան գնալով վատանալու վրա է...

Ահա այն բանալին, որով դուք միշտ կարող էք թափանցել Էջմիածնում կատարվող բոլոր գաղտնի ինտրիգաների և անկարգութիւնների մէջ, ում վերաբերմամբ էլ նոքա յայտնվելիս լինին։

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՆԻՑ

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 30 ապրիլի: Պետական բանկի 5% տոմսակը առաջին շրջանի արժէ 97 ր. 50 կ., երկրորդ 94 ր. 50 կ., երրորդ 95 ր., չորրորդ 95 ր., ներքին 5% առաջին փոխառութեան տոմսակը արժէ 224 ր. 50 կ., երկրորդ 218 ր. 50 կ., արևելեան առաջին փոխառութեան տոմսակը արժէ 93 ր. 50 կ., երկրորդ 93 ր. 50 կ., երրորդ 93 ր. 50 կ., ոսկի 7 ր. 97 կ.: Ռուսաց 1 րուբլ Լոնդոնի վրա արժէ 24,62½ պէնս, ռուսաց 100 ր. Համբուրգի վրա արժէ 210 մարկ 50 պֆ., փարիզի վրա արժէ 260 ֆրանկ 50 սանտիմ: Բօրսայի տրամադրութիւնը հանդարտ է:

Խմբագիր—հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ցուցուցին միայն իրենց մէջ ամփոփուած ազգային յատկանիշները։

Նիկող. Բայց խնդիրը սորա մէջ է թէ ինչպէս ընելու է, որ Հայաստանի բոլոր մեծ թէ փոքրիկ ազգութիւններն ալ հաւասար իրաւունքներ ունենան։

Թրօթթըր.—Իմ կարծիքով Լիբանանու կացութեան պէս մի կացութիւն կարող է բոլորովին յարմարիլ Հայաստանի ժողովուրդներու պայմաններուն. (Այսպէսով կիմացուի վերջնականապէս պ. Թրօթթըրի հայեացքը)—Բայց ախ, երբ այս տխմար մարդիկ (Թիւրքերը) չեն ուզեր ոչ իրենց օգուտը հասկնալ ու ոչ մեր խորհուրդը լսել. մանաւանդ կը տեսնեմ որ նոքա խորտակելով իրենց շահերը պիտի խորտակեն մեր շահերը ևս։

Նիկող. (ինքնաբաւական չնշմար պ. Թրօթթըրի խոստովանութիւնէն և համոզմունքէն)։

Թրօթթըր.—Բայց ըսէք խնդրեմ, ինչու հայերը ինծի անբաւականի պէս կերևան։

Նիկող.—Ես դայդ ձեզմէ զարմանքով կը լսեմ, ընդհակառակը հայ լրագիրները ձեր անձնաւորութեան վրայ միշտ շատ մեծ համակրութեամբ կը խօսին։

—

Այսուհետև խօսակցութիւնը կը դառնայ Ռուսիոյ նոր քաղաքականութեան, ռուս մամուլի և Կովկասի հայերու վրայ. այս վերջիններու վրայ մանաւանդ պ. Թրօթթըր մեծ հետաքրքրութիւն կը յայտնէ։

Պ. Թրօթթըր կը հրաւիրէ պ. Նիկողոսեան միասին ընել նախաճաշիկը, բայց սա շնորհակալութիւններն յայտնելով կը մեկնի։

Պ. Թրօթթըր փոխադարձ այցելութեան կերթայ պ. Նիկողոսեանի, և այսուհետև եղած ուրիշ խօսակցութեանց վրայ աւելորդ է գրելն. մեր առաջ բերած կտորներէն կը տեսնուի պ. Թրօթթըրի համոզումներն հայոց նկատմամբ, Հայաստանի բարեկարգութեան մասին, և այն կարևորութիւնը զոր կընծայէն ռուսահայոց, և կրնայի ըսել որ պ. Թրօթթըրի համոզումները կրնանք քիչ շատ իր կառավարութեան կարծիքները նկատել.—Պ. Թրօթթըրի այս անգամ Կ. Պոլիս գալուն բաւական տարբերութիւն կը տեսնուի Պիկոնսֆիլտի և Կլադստոնի հիւպատոսին մէջ։

—

Պատրիարքի հրաժարականի խնդիրն դեռ առկախ վիճակի մէջ է, և թէպէտ մեր թերթերը երկար չեն գրեր այս նիւթին վրայ, բայց յայտնի կ'ըլլայ որ Պատրիարքը ինչպէս երկու տարի առաջ ըրաւ նոյն և այժմ, բայց աւելի քօղարկեալ կերպով մը, իւր հրաժարականովը բողոք մը տուած է Դրան հայոց նկատմամբ ի գործ դրած խիստ միջոցներուն դէմ. Երբեմն Թիւրքերը դիմակի մը ներքև կը ջանային ծածկել իրենց մաքիավելլութիւնները. Օրինաց հակառակ կղերականները կը ձերբակալեն. Եղնիկ եպիսկոպոս զինուորական հսկողութեան ներքև Արապկիրէն ճամբայ հանած են ի Կ. Պոլիս, վասն զի այդ մարդը հայ գիւղացոց շահերը կը պաշտպանէ. Չնչին բաներու համար հայ տպագրիչները խիստ կը տառապին, ինչպէս Տնտեսեան զոր չարաչար նեղելէն և այժմ հիւանդացած բանտի հիւանդանոցն տարին, եւ ինչ է յանցանքը. երգարան մը հրատարակեր է յորում կը գտնուէին Կ. Պոլսոյ երգուած երգերն: Գաֆաֆեան նորէն կը բանտարկեն, վասն զի գրաքննիչի հաւանութեամբ և պատրիարքարանի յանձնարարութեամբ հայոց սահմանադրութեան ֆրանսերէն թարգմանութիւնը տպած ժամանակ վերնագիրը Constitution arménienne, սահմանադրութիւն հայոց գրած է. ինչու Statuts organiques չէ գրած.— կառավարութիւնէ ոչ մի դրամ չը տրուիր մեր [illegible] պէտքերն հոգալու համար, հետևաբար հայոց հոգածութեամբք այդ պէտքերն կը մատակարարուին. և ահա Սաիտ փաշա հրաման կը խրկէ որ սովելոց ժողովը, ազգային հիւանդանոցը, Երուսաղէմայ պարտուց յանձնաժողովը նուիրատուներ չը հանեն ի հրապարակ, անշուշտ կարգը միւս ընկերութեանց կուգայ, բայց պատրիարքն ալ ազդու կերպով կը մերժէ այդ հրամանի գործադրութիւնը.—Տուրքերու հաւաքումը անխնայ կերպով կը կատարուի. ոչ միայն սովեալ ժողովրդոց ապառիկ մնացած տուրքերը կը հաւաքեն, այլ գալիք տարիներուն ալ պահանջելու կ'ելնեն. Թիւրքերը ակներև քաջալերութիւն կը գտնեն, որ մէկն ըսենք. Այս ամէնը այնքան բնական, կերևան որ Սաիդ հարկ մը, պէտք մը չը տեսներ ամաչելու և զանոնք քօղարկելու.—Ամէն տեսակ նկատողութիւններ աչքի առջև ունենալով Ազգ. ժողովը միաձայնութեամբ անշուշտ պիտի մերժէ Պատրիարքի հրաժարականը և վերստին իւր վստահութեան քուէովը պիտի պատուէ Պատրիարքը և այսու աւելի հաստատ կերպով գործելու առիթ պիտի ընծայէ նմա. Ժողովոյ դիւանաց ատենապետներն ալ արդէն այս մտքով որոշում տուին, և Զատկին երբ ազգային պաշտօնական մարմինները ներկայացան սրբազանին, Ազգ. ժողովոյ նախագահ պ. Ա. Միրիէմ-գուլի ազգային կարծեաց ճշմարիտ թարգմանը հանդիսացաւ Պատրիարքի մօտ, երբ հրաժարականին անընդունելի ըլլալուն պատճառները բացատրեց, մանաւանդ որ այս միջոցիս Ներսէսին գործոց գլուխը գտնուիլն անհրաժեշտ է. «Քաղաքագիտական օրակարգին մէջ, ըսաւ պ. Միրիէմ-գուլի, հայկական խնդրոյն նախադասներն իրենց լուծում տուին, շնորհիւ Օգոստափառ Կայսեր սուլթան Համիտխանի ազնիւ հայրենասիրութեան. այժմ ալ հայկականն ի հարկէ պիտի առնու իւր լուծումն, որուն աւելի սիրով պիտի զբաղին անշուշտ Օգոստափառ Կայսրն և իւր բարեբարոյ նախարարներն, մինչդեռ հայոց իղձերը նշանակեց մ'իսկ չունին, որ օսմանեան կայսրութեան շահուց և երկրին ամբողջութեան սկզբանց անհաշտ անհամաձայն լինին: Եւ թերևս այս այն միակ խնդիրն է, որ երկրին իրական շահերը պաշտպանելու նպատակին կը յանգի»։ —Պ. Միրիէմ-գուլի ամենայայտնի ճշմարտութիւն մը ըսած է միայն, երբ 61-րդ յօդուածի գործադրութիւնը երկրին շահերը պաշտպանելու միակ միջոցը կը գտնէ, բայց երբ կը յուսայ թէ այդ գործադրութիւնը փութացնելու ժամը հասած է, դուցէ սխալած ըլլայ. Բ. Դուռը Չէրնոգօրիայի և յունական հարցէն աւելի անմարսելի կը գտնէ այդ յօդուածը. երկիւղներ ունինք որ յետաձգումը շարունակէ. Յունական խնդիրը իւր լուծումը գտնելու շատ մօտ չերևար. Թունուզի հարց մը կելլէ, Ալպանիա ինքնուրոյնութիւն կը պահանջէ, և ասոնք ամէնքը զէնքով կը խօսին և ոչ թէ լռելով. եթէ այս խնդիրները կարգադրուին իսկ, կըսուի թէ առանց անմիջապէս վերջը Թիւրքիոյ գանձային բարեկարգութիւնը առաջին խնդիր պիտի ըլլայ. ինչ անլուծանելի խնդիր.—Անշուշտ կը փափագինք որ այդ գանձային խնդիրը շուտով կարգի մտնէ, բայց երկրին տնտեսագիտական արդի վիճակը և այդ երկրը կառավարողներուն ընդունակութիւնը ի նկատի առնելով կարելի չէ յուսալ որ այսպիսի հսկայ գործ մը գլուխ ելլէ. Թիւրքերը իրենք ալ չեն հաւատար, բայց գանձուց բարեկարգութեան խնդիրը առաջ նետելով կրնան երկու երեք տարի շահիլ.—Թէ տեղացի ժողովուրդը և թէ եւրոպացիք ամէն խնդրէ աւելի այս գանձային խնդրոյն կարևորութիւն կուտան, վասն զի օսմանեան արժէթուղթով ամէն մտաւէններ լի են և բնական է որ Ասիոյ խորշը գտնուող ժողովուրդի մը վրայ մտածելէ աւելի իրենց քսակին կարևորութիւն տան։

Թէպէտ կիրակի, այլ օրն տարաժամած է. շարունակութիւնը յաջորդին։

Հայկակ